

Dariusz Kalina

Materiały do dziejów miasta i gminy Daleszyce

cz. 16

Wieś Szczecno

Daleszyce 2023

Wydawca:
Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
26-021 Daleszyce, pl. Staszica 9
NIP: 657-18-95-708
gmina@daleszyce.pl

Redakcja: Piotr Ferens

Projekt okładki: Adam Malicki

Opracowanie graficzne, skład i druk:
Studio Reklamy ADfactory Konrad Kraska
25-369 Kielce, ul. Żeromskiego 13
NIP: 657-292-77-29
adfactory.reklama@gmail.com

ISBN: 978-83-969562-0-0

© Wszystkie prawa zastrzeżone – Dariusz Kalina; Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach.

Z przyjemnością oddajemy w ręce Państwa „Materiały do dziejów miasta i gminy Daleszyce”. To znaczący materiał historyczny dotyczący naszej Małej Ojczyzny. Na kartach 18 publikacji autor przywraca odległą historię wielu miejscowości z którymi spojrzenie na dzisiejszą gminę, w XXI wieku, staje się prawdziwe i pełne. Wiele ciekawych informacji będzie zapewne dla czytelnika zaskakujących. Zachęcam do lektury i rozwijania wyobraźni historycznej o tym, skąd nasze korzenie, o ziemi, na której się urodziliśmy, którą zamieszkujemy, o miejscach, gdzie pracujemy i wypoczywamy, a które to miejsca przed wiekami zamieszkiwali nasi przodkowie! Życząc miłej lektury, wierzę, że w wielu czytelnikach odezwie się pasja historyka.

Dariusz Mironiński

Pieczęć okrągła (30 mm.) wyobraża na tarczy wagę. W otoku napis bardzo uszkodzony DALESECE.....
Pieczęć wyciśnięta na dokumencie z 1789 r. (Pieczęcie miast dawnej Polski, Wiktor Wittyg, Kraków-Warszawa 1905)

WIEŚ SZCZECNO Z ZAMKIEM¹

Szczecno położone jest nad rzeką Pierzchnianką, przy starej drodze z Pierzchnicy przez Szczecno, Słopiec do Daleszyc.

Na *Mapie Galicji Zachodniej* (1804) zabudowa wsi podporządkowana jest ulicy o przebiegu równoleżnikowym, wzdłuż północnego brzegu bezimiennego strumienia (Strugi Szczecneńskiej?). Zespół dworski w Szczecnie określony został na mapie jako *Schloss*, czyli *zamek*. Jego teren podzielony został na dwie części. Pierwsza południowa ma kształt długiego prostokąta. Przy jego boku południowym zaznaczono dwór, który połączony był krótkim odcinkiem z drogą do wsi Pierzchnianka.

Wieś Szczecno z zamkiem (Schloss) na mapie Galicji Zachodniej z 1804 r., za: <https://maps.arcanum.com>, data pobrania 21.02.2018 r.

Część druga północna jest większa. Ma kształt nieregularny, na której zaznaczony został czworobok zabudowań gospodarczych. Obecnie na terenie dworskim znajdują się nikiłe ruiny dworu oraz teren po dawnym parku.

1 Artykuł jest zapowiedzią większego opracowanie dziejów wsi należących do Gminy Daleszycy. Materiał zawarty w nim został zaprezentowany podczas ostatniego *Jarmarku w Daleszycach 2023 r.*

Nazwa Szczecno (1413, 1488, 1508), Szczecno, Szczecno (1565), pochodzi od słowa „ścieczna”, czyli zlewiska wód, lub od słowa „szczec”, czyli ostrych zarośli, trawy².

Wieś pierwotnie należała do dóbr królewskich starostwa szydłowskiego, położona była w powiecie wiślickim, starostwie szydłowskim, w zasięgu parafii kościoła św. Małgorzaty w Pierzchnicy³. Z pewnością nadali ją temu miejscu poddani dziedziców dóbr Szczecno, Ujny i Trzemosna, pochodzący z rycerskiego rodu Nagociców-Jelitczyków.

Przedstawiciele tego rodu zostali osadzeni w połowie XIII w. w rejonie Mokrska Dolnego, gdzie wzniesli oni swoje gniazdo z dworem obronnym z kaplicą dworską i romańskim kościołem parafialnym. Jego odłamy trafiły w rejony pogranicza ziemi krakowskiej i ziemi sandomierskiej, w tym pod Chęciny, gdzie we wsi Łukowa osiadł jeszcze inny odłam rodu, który swego czasu posiadał rejon wsi Szczecno. Pierwszym był Klemens Andrzej o przydomku Jelitko, podczaszy krakowski (1376-1379), kasztelan czechowski (1385-1412), zmarły na przełomie 1412 i 1413 roku⁴. W 1408 r. zdecydował się z żoną i synami na ufundowanie kościoła parafialnego w Łukowej. W odnośnym dokumencie fundacyjnym opisany został fundusz na utrzymanie kościoła i jego potrzeb, a w którym po raz pierwszy występuje nazwa wsi Szczecno. Dobra Szczecno działem rodzinnym otrzymał w 1413 r. Niemierza Jelitko, sędzia grodzki chęciński⁵.

W połowie XV stulecia majątek przeszedł w ręce rodziny Borków herbu Wąż. Niestety wsi Szczecno, Słopiec, Ujny i Trzemosna nie wymienia Jan Długosz w księdze *Liber beneficiorum*, źródła opisującego stosunki własnościowe w połowie XV w. Milczą na jego temat również dokumenty powstałe w tym czasie.

Na rzece Belnianka znajdowała się granica powiatu wiślickiego (Słopiec Szlacheczki) oraz powiatu szydłowskiego (Słopiec Rządowy). Biskup krakowski Jan Rzeszowski zainteresował się tym nadgranicznym rejonem w końcu XV wieku, przez który to rejon przebiegał trakt handlowy. Prowadził on z południa przez Chmielnik, Pierzchnicę, Szczecno, Słopiec, Daleszyce, Belno, Bieliny w kierunku Nowej Słupi i Świętego Krzyża, a jego odnoga w kierunku Bodzentyna i Wąchocka na Łżę. W XVI w. stanowił odnogę szlaku przegonu bydła z Wołynia na Śląsk⁶.

W tym czasie dobra Szczecno zapewne wróciły do starostwa szydłowskiego. Starania w tym kierunku czynił Mikołaj Kurozwęcki starosta szydłowski. W roku 1474 otrzymał od króla Kazimierza Jagiellończyka 400 florenów węgierskich płaconych

2 D. Kopertowska, *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy alei, placów, ulic i osiedli mieszkaniowych*, Kielce 1984, s. 193.

3 *Lustracja województwa sandomierskiego 1564-1565*, wyd. W. Ochmański, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 153; E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu*, Warszawa 1965, s. 144.

4 A. Boniecki, *Herbarz polski*, Warszawa 1899-1913, t. 16, s. 124; F. Sikora, A. Świerzawski, hasło: *Klemens z Mokrska*, PSB t. 21, s. 604.

5 D. Kalina, *W parafii Łukowa*, Kielce 2011.

6 J. Pazdur, *Dzieje Kielc...*, s. 51.

przez rok i 100 grzywien ze podatku zwanego *stacja*⁷ odbieranego z miejscowości należących do tenuty szydłowskiej⁸.

Wydaje się jednak, że Borkowie utrzymali się w posiadaniu dóbr Szczecno. Nie wykluczone, iż w tym czasie zainteresowali się występującymi na tym terenie złożami rud żelaza mieszkańcy dwóch okolicznych miast królewskich, Pierzchnicy i Szydłowa. Potwierdzenie swoich praw w tym względzie podkreślili mieszkańcy Szydłowa, którzy zdecydowali się dobrowolnie płacić podatek zwany *stacja* z gruntów wsi Szczecno i Ujny *do zamku, która za nieboszczyka p. Szydłowyeczkyego*⁹, *dzierżawcę natenczas, jest u KJM u p r o s z o n a* (sic), *to jest owies, kury, jajca, jałowicę na przyjazd JKM do Szydłowa*¹⁰.

Ze strony starostów szydłowskich czyniono starania, aby przejąć kontrolę nad terenami pogranicza powiatów szydłowskiego i checińskiego. Były one bardzo słabo zaludnione i zagospodarowane, a znajdujące się w tym miejscu złoża naturalne nie były wykorzystywane przez dotychczasowych użytkowników. Dlatego starali się przejąć te tereny, wykorzystując fakt braku dokumentów potwierdzających posiadanie dóbr Szczecno przez Borków.

Rudy żelaza na terenach znajdujących się pod jurysdykcją starosty szydłowskiego mogły być zagospodarowane przez obywateli królewskiego miasta Szydłowa. W tym kierunku szedł zamiysł starosta Krzysztofa Szydłowieckiego. W 1523 r. wydał więc artykuły, którymi mają się rządzić cechy kowali, żeleźników, powroźników, kotlarzy, mieczników, rymarzy, siodlarzy, kapeluszników, kołodziejów i bednarzy podległych prawu niemieckiemu¹¹.

W odpowiedzi na to Borkowie starali się uzasadnić swoje prawa posiadania dóbr Szczecno poprzez oddawanie danin na rzecz Kościoła. Dokonali zapisu dziesięcin na rzecz biskupstwa krakowskiego z całych wsi Szczecno i Ujny, zarówno z ról dworskich, jak i kmiecych, jako z własnego dziedzictwa. Przy tej okazji dowiadujemy się, że w Szczecnie znajdował się w ok. 1529 r. dwór lub folwark¹². Z danych nieco późniejszych wiadomo, że w swoim dworze w Szczecnie mieli oni zbór ariński lub kalwiński¹³.

W rejestrze poborowym z 1579 r. jako dziedzice Szczecna, Słpieckiej Woli i Ujen wymienieni zostali Stanisław Borek z bratankami. W pierwszej ćwierci XVII w. Szczecno przechodzi w inne ręce. Krótko przed 1629 r. Szczecno i Borków *przedtym PP. Bor-*

7 *Stacja* to powinność utrzymania panującego lub jego urzędników, dworu, w czasie podróży po kraju, ciężka na ludności wiejskiej, zamieniona z czasem na daninę w naturze lub opłatę w gotowym pieniądzu.

8 *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 1, , wyd. T. Wierzbowski, J. Sawicki, I. Sułkowska, J. Płocha, Warszawa 1905-1919, nr 1119.

9 Krzysztof Szydłowiecki kanclerz wielki koronny, starosta szydłowski, zmarł w 1532 r.

10 *Lustracja, województwa sandomierskiego 1564-1565...*, s. 153.

11 *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 4, wyd. T. Wierzbowski, J. Sawicki, I. Sułkowska, J. Płocha, Warszawa 1905-1919, nr 4109.

12 *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber retaxationum)*, wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, ss. 23; 24; 197.

13 Jeden z Borków, dziedziców Szczecna, był wybitnym różnowiercą, W. Urban, *Zbory, szkoły i drukarnie różnowiercze za dawnej Rzeczypospolitej*, mps w zbiorach R. Płaskiego, s. 73; *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 4, *Małopolska*, opr. A. Pawiński, [w:] *Źródła Dziejowe*, t. 15, Warszawa 1886, s. 225.

ków, a na ten czas Imci P. Jana Skarbka Kozietułskiego¹⁴. Ów Jan Kozietułski z Kozietuł herbu Abdank pisał się na Kozietułach Wielkich. Bardzo niewiele o nim wiadomo. Przed ok. 1635 r. ufundował murowaną kaplicę pw. Marii Magdaleny przy kościele parafialnym w Daleszycach jako miejsce spoczynku przedstawicieli rodziny¹⁵.

Zapewne drogą kupna, dobra Szczecno przeszły w dom rodziny Toporczyków, z których Krzysztof Hinek już w 1621 r. posiadał w sąsiedztwie inne dobra. Jego potomkowie wykazani zostali w posiadaniu Szczecno podczas lustracji województwa sandomierskiego w 1664 r.¹⁶

W 1676 r. właścicielem Szczecna wskazano niejakiego Pisarskiego, zapewne tożsamego z Mikołajem Pisarskim herbu Szreniawa z Krzyżem, naznaczonym przez sejm 1678 r. na komisarza do lustrowania powiatów chęcińskiego i żarnowskiego¹⁷.

Po połowie XVII w. pojawili się na tym terenie nowi właściciele Kochanowscy herbu Korwin (Ślepowron). Jako pierwszych w okolicy Chmielnika odnotowano 1681 r. małżonków Jacka i Zofię Kochanowskich.

Jako pierwszy z rodu występuje Stanisław Kochanowski, dziedzic dóbr Szczecno na przełomie XVII i XVIII w. Był on rotmistrzem królewskim, łowczym stężyckim (1726-1731), kasztelanem połanieckim (1731-1737) i radomskim (zm. 1756). Pierwszą jego małżonką była Krystyna z Ożarówskich, wdowa po Sewerynie Gołuchowskim, z którą chyba nie miał potomstwa. Druga jego żona Anna Maria z Ankwiczków wydała na świat dwie córki i trzech synów.

W swoim szczeceńskim dworze, za zgodą kurii krakowskiej, utworzył dobrze wyposażone oratorium¹⁸.

Z tego niezwykle religijnego domu pochodzi Anna Joanna Kochanowska, która po ukończeniu szkoły zakonnej w Busku-Zdroju postanowiła przywdziać welon zakony. Została norbertanką w klasztorze buskim i po obłóczynach w 1747 r. przybrała imię zakonne Konstancja. Z czasem (1784) została przełożoną buskiego zgromadzenia norbertańskiego. Zapisła się jako odnowicielka buskiego konwentu zakonnego. Religijna atmosfera domu Kochanowskich dała silny impuls również jej bratu Józefowi Walentemu Kochanowskiemu, który został proboszczem św. Jana w Warszawie. Dwaj pozostali bracia przejęli dziedzictwo rodu. Franciszek Ksawery Kochanowski otrzymał część olbrzymiego majątku po Konięcpolskim, a dobra Szczecno otrzymał Leon Kochanowski w 1756 r., po śmierci ojca¹⁹.

Leon Kochanowski prowadził znakomitą karierę urzędniczą – był cześnikiem (1766-1770), podstolim (1770), podczaszym (1770-1773), stolnikiem (1773-1787)

14 AGAD, *Lustracje*, oddz. 18, t. 33, k. 137v.

15 D. Kalina, *Dzieje i zabytki [w:] Gmina Daleszyce. Dzieje i Zabytki małych Ojczyzn*. Wyd. II, pod red. R. Mirowskiego. Kielce 2003, s. 67.

16 A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 7, s. 281-283; *Lustracja województwa sandomierskiego 1664-1664, cz. 2*, wyd. H. Oprawko, K. Schuster, Kraków 1971, s. 53.

17 W. Kowalski, *Miasto i parafia Pierzchnica w czasach staropolskich*, [w:] *Parafie gminy Pierzchnica...*, s. 32.

18 AKMKr AV 39 (1748), s. 331.

19 J. Wiśniewski twierdzi, iż Szczecno należało najpierw do Borków, a potem właścicielami byli Konięcpolscy, J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickiem*, Mariówka 1928, s. 204.

i chorążym sandomierskim (1787-1812). Był posłem na sejm w 1786 r., a także uczestnikiem insurekcji kościuszkowskiej.

Żonaty był z Marianną z Rostworowskich herbu Nałęcz (zmarła w 1815 r. pochowana na cmentarzu w Pierzchnicy), z którą miał córkę Annę (wydana za 1' Józefa Wolskiego, 2' Mikołaja Sołtyka) oraz czterech synów: Ignacego, Antoniego, Hieronima i Michała. Jego posiadłości obejmowały dobra Lubania oraz dobra Szczecno złożone wówczas z wsi: Borków, Czarna, Nowa Huta i Stara Huta, Kaczyn, Słopiec, Szczecno i dwóch części Pierzchnianki²⁰.

W swoich dobrach rozwinął produkcję żelaza w oparciu miejscowe rudy i węgiel drzewny kurzony w lasach należących do jego majątku. Obok już istniejących osad przemysłowych w Borkowie, w Kaczynie, w Znojowie, w Czarnej, zakładał osady przemysłowe takie jak Korwin i Leonów. Centrum tego „okręgu przemysłowego” produkcji żelaza umieszczone było w Borkowie.

Leon Kochanowski zmarł w 1812 roku. Majątek nie został chyba przez niego podzielony i pozostał w dyspozycji wdowy, a po jej zgonie (w 1815 r.) zarządzali nim synowie, tzw. *bracia niepodzieleni*: Ignacy, Antoni, Hieronim i Michał.

Z opisu burmistrza Pierzchnicy terenów należących do miasta Pierzchnicy dowiadujemy się, że bracia Kochanowscy w 1820 roku byli dziedzicami swoich dóbr ojczystych, ale poszczególne części majątku były wydzierżawiane: w 1820 r. wieś Ujny wydzierżawiono Żydowi Kalmie Tabellowiczowi, a w 1822 r. huta szkła Czarna Waclawowi Ekieltowi²¹.

Krótko przed 1827 r. Kochanowscy zdecydowali się sprzedać majątek Szczecno. Nabywcą był Wojciech Nowosielski, sędzia pokoju okręgu szydłowskiego. Rodzina skoligacona była z Kochanowskimi poprzez ślub Seweryna Kochanowskiego i Katarzynę z Nowosielskich w 1724 r.²²

Nowosielscy byli nową szlachtą, dopiero w 1791 r. otrzymali indygenat i herb Sas²³. Niewykluczone, że jej przedstawiciele zajmowali się wcześniej produkcją żelaza w dobrach biskupów krakowskich – jakiś nieznaną z imienia Nowosielski zbudował w 1784 r. półwieki piec w dobrach biskupich koło Łży²⁴.

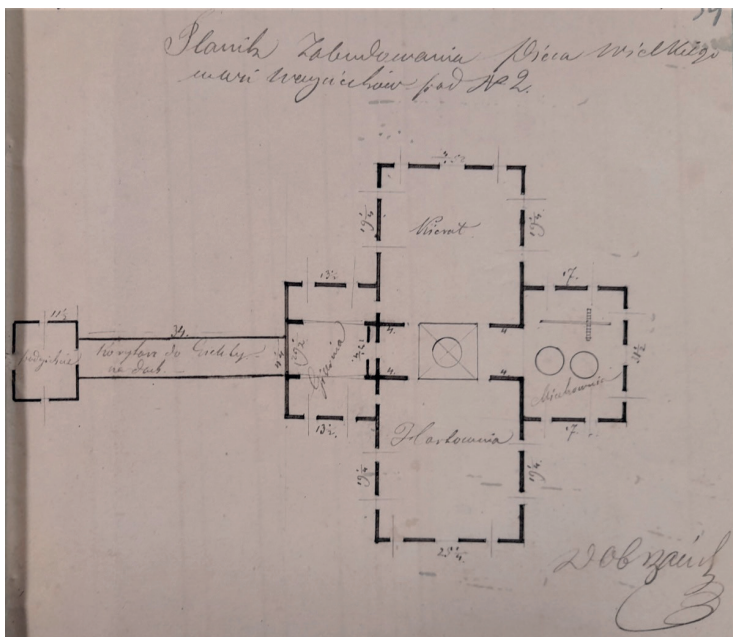
20 Boniecki, t. 10, ss. 200, 285; „Regestr diecezjów” Franciszka Czaykowskiego...

21 M. Gołda, *Parafie gminy Pierzchnica w latach 1800-1939*, [w:] *Parafie gminy Pierzchnica. Zarys dziejów*, Kielce 202, pod red. Ks. D. Olszewskiego, ss. 142-143, przyp. 169; s. 146.

22 M. Gołda, *Parafie gminy Pierzchnica...*, ss. 142-143, przyp. 169; s. 146.

23 Uruski, t. 7, s. 74.

24 H. Łabędzki, *Górnictwo w Polsce: opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, Warszawa 1841, t. 1, s. 111.

Plan wielkiego pieca w Wojciechowie, części wsi Szczecno, Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta Dyrekcji Ubezpieczeń, dzieło cyt.

Wojciech Nowosielski był żonaty z Anastazją z Michalskich (†1840), z którą miał synów Franciszka, urodzonego w 1809 r. w Gnatowicach w obwodzie miechowskim oraz urodzonego już w Szczecnie Wojciecha Jacka Sabina w 1845 r. Początkowo rodzina zamieszkała w dworze w Szczecnie, ale po 1846 r. odnotowana jest w nowo zbudowanym pałacu w Pierzchniance²⁵.

Jemu to należy przypisać ufundowanie nowych osad o charakterze przemysłowym. Postanowił także zbudować wielki piec tuż obok pokładów rudy wydobywanych w Górze Dąbrowa. Powstała w ten sposób osada przemysłowa Huta Wojciechów na gruntach wsi Szczecno²⁶.

²⁵ Na temat dworu zwanego pałacem, zob. Archiwum Państwowe w Kielcach, Dyrekcja Ubezpieczeń w Warszawie, *Wykazy ubezpieczenia i szacunki szczegółowe zabudowań wsi Pierzchnianka, pow. stopnicki, gub. radomska, gmina Szczecno (1848-1857)*, sygn. 21/17/0/-/1436; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w stopnickiem*, Mariówka 1928, s. 204.

²⁶ M. Radwan, *Wielkopiecznictwo w Zagłębiu Staropolskim, w połowie XIX w.*, Katowice 1954, ss. 25-29.

Zakład wielkiego pieca w osadzie Huta Wojciechów, części wsi Szczecno. W tle Góra Dąbrowa. Zdjęcie udostępnił mi pan Tomasz Kaleta ze zbiorów własnych.

Jemu współczesny Hieronim Łąbedzki odnotował w 1841 r. istnienie wielkiego pieca: *Szczecno, świeżo w r. 1836 zaczęty a w r. 1838 ukończony przez Nowosielskiego, korzysta z rud żelaznych w pierwszym ciągu pokładów opisanych, które na gruncie prywatnym do tegoż dziedzica należącym się znajdują używając do ich wydobywania 40 górników. I lasy są znaczne. Piec wielki stoi nad rzeką Pierzchnianką; w razie posuchy zastępuje siłą kołowrót czterokonny. Do tego wielkiego pieca należą fryszerki w bardzo dobrym będące stanie*²⁷.

Zabudowania wsi Szczecno oraz wielki piec w Hucie Wojciechów należące do Wojciecha Nowosielskiego, zostały oszacowane, a co więcej narysowane w aktach Dyrekcji Ubezpieczeń. Były to:

- dom zawiadowcy murowany pod gontem o wym. 37 x 18 x 5 ½,
- stajnie z wozownią murowane pod gontem o wym. 20 ½ x 13 x 4,
- zabudowa wielkiego pieca murowana pod gontem o wym. 70 x 25 ½ x 6 ½,
31 ¼ x 17 x 6 ½ ,
13 ½ x 31 ½ x 6 ½,
- rudarnia na słupach murowanych pod gontem o wym. 69 x 21 ¼, 4 ½,
- węglarnia murowana, w której wielkie otwory wypełnione są żerdziami o wym. 68 ½ x 21 x 5,
- dom górników murowany pod gontem o wym. 27 ½ x 14 ½ x 4,
- dom kowala z kuźnią murowane pod gontem o wym. 27 ½ x 14 ½ x 4,
- dom majstra murowany pod gontem o wym. 27 ½ x 14 ½ x 4.

Zakład przemysłowy Huta Wojciechów obejmował kilka budynków, wszystkie wzniesione z miejscowego kamienia. Składały się z:

- korpusu głównego i dwóch przybudówek, do których należała i plichta drewniana nakryta gontem nad dach i zabudowania, wzniesiona z murowanych pod gichtem, połączona korytarzykiem drewnianym,
- wielkiego pieca wniesionego z cegły ogniotrwałej i maszynię,

²⁷ H. Łąbedzki, *Górnictwo w Polsce: opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, Warszawa 1841, t. 1, s. 407.

- wielkiego koła podsiębiernego drewnianego okowanego o średnicy 8 łokci z wałtem i kompletnym okuciem,
- miechów wielkich zwanych dubeltowe,
- cylindrów z dekami i tłokami siłą wody poruszanych,
- gicht drewnianych pod gontem, o wym. $82 \frac{1}{2} \times 7 \frac{1}{2} \times 5$ łokci, kryta daszkiem z połączeniem nad plichtą,
- tartaku poruszanego wodą pod gontem, o wym. $27 \frac{1}{2} \times 8 \times 5$ oraz $50 \times 8 \times 5$ łokci²⁸.

Tak więc ok. 1838 r. powstała osada górnicza z zakładem metalowym wyrobów żelaznych o nazwie Wojciechów. Fabryka posiadała maszynę parową o sile 12 koni. Na miejscu była też faktoria, w której przyjmowano zamówienia i zbywano towary²⁹

W tym czasie siedzibą właścicieli był pałac w Pierzchniance. Jednak w pewnym czasie pojawiała się potrzeba budowy osobnej rezydencji dla syna właścicieli. Nowy dwór powstał tuż obok starego (opisanego w aktach Dyrekcji Ubezpieczeń z 1848 r.), jako budowla drewniana na murowanych piwnicach. Była to w tym czasie siedziba wiejska, w której funkcje rezydencjonalne sąsiadowały z funkcjonowaniem gospodarstwa rolno-hodowlanego oraz produkcją żelaza i gotowych wyrobów. W starym dworze umieszczono skład gotowych produktów.

Zespół rezydencjonalny w Szczecnie w latach 20. XX w. Widoczny dwór zbudowany w 1922 r. przez ówczesnego właściciela Mayve. Po prawej w grupie drzew znajdowały się wówczas ruiny starego dworu z XVII-XVIII w. Po lewej zabudowania folwarku, gumno i domy służby dworskiej. Zdjęcie lotnicze.

28 AP w Kielcach, Dyrekcja Ubezpieczeń w Warszawie, *Wykazy ubezpieczenia i szacunki szczegółowe zabudowań wsi Huty Wojciechów, pow. stopnicki-kielecki, gub. radomska, gmina Szczecno (1848-1866)*, sygn. 21/17/0/-/1323.

29 SGKP t. 13, s. 73.

Wojciech Nowosielski był żonaty z Anastazją z Michalskich (†1840), z którą miał dwóch synów Franciszka i Sabina, któremu przekazał dobra Szczecno³⁰.

Sabin Nowosielski był krótko żonaty z Antoniną z Mioszszewskich. Został zabity w nieszczęśliwym wypadku w lasach szczecneńskich w 1852 r. Wdowa po pochowaniu męża, w niecały rok potem, pożegnała swojego teścia Wojciecha Nowosielskiego (†1853)³¹. Przez następne dwa dziesięciolecia prowadziła majątek z *...przyległościami i przynależnościami, zakładami fabrycznymi, z piecem wielkim do wytapiania rudy żelaznej, fruszerkami, machinami, warsztatami, kaprami do wyrobów gotowych i materiałach przygotowanych rudy, drzewa i węgla, narzędziami fabrycznymi, z inwentarzem żywym i martwym, na gruncie dóbr znajdujących się, z prawami i obowiązkami do dóbr znajdującym się...*³².

Majątek pozostający w jej rękach obejmował w 1879 r. wsie: Borków (5 osadników i 110 mórg), Czarna (mórg 20), Holendry (10 osadników i 126 mórg), Huta Szklana (5 osadników i 49 mórg), Kaczyn (osadników 7 i 110 mórg), Leonów (4 osadników i 53 morgi), Pierzchnianka (osadników 26 i 185 mórg), Słopiec (osadników 32 i 231 mórg), Trzemoszna (9 osadników i 123 morgi), Szczecno (osadników 66 i 472 morgi) i Ujny (21 osadników i 207 mórg) oraz folwarki: Pierzchnianka (grunty orne zajmowały mórg 206, łąki 37, pastwiska 40, nieużytki 12); Trzemoszna (grunty orne 96, łąki 20, pastwiska 128, nieużytki 4), Ujny (grunty orne 69, łąki 16, pastwiska 22), Szczecno (grunty orne 399, łąki 82, pastwiska 49, nieużytki 36). Należały do niego także wymienione osobno tzw. „nomenklatury”: Borków, Czarna, Kaczyn, Skrzentle oraz Wojciechów. Oprócz tego do dóbr należał rozległy las³³.

Dziedziczka zmagająca się z wielorakimi trudami i problemami, w końcu zmuszona została do wystawienia całego majątku na sprzedaż. W kolejnych latach stał się on obiektem manipulacji pomiędzy wierzycielami i posiadaczami prawa do dysponowania poszczególnymi częściami. Problemy finansowe związane z majątkiem z każdym rokiem narastały, stąd też w 1876 r. doszło do publicznej licytacji zarządzonej przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie³⁴. Zakupił je Feliks Blumenthal, oficer wojsk pruskich, który osobiście nie zarządzał majątkiem ani też produkcją żelaza³⁵.

30 W księdze zmarłych parafii w Pierzchnicy widnieją zmarli i pochowani w Pierzchnicy Laura († 1849) i Stanisław († 1849).

31 Wojciech Nowosielski pochowany został w Pierzchnicy, gdzie pozostała po nim tablica kamienna z herbem Sas i napisem „Wojciechowi Nowosielskiemu/Dziedzicowi dóbr Szczecno/Zmarłemu 3 maja 1853 roku/I Anastazji z Michalskich/zmarłej 23 grudnia 1840 r./Antonina z Mioszszewskich/prosi i modły za spokój jego duszy”.

32 Ewidencja założenia dworskiego dworsko-parkowego w Szczecnie, woj. kieleckie, oprac. A. Adamczyk, S. Olecki, D. Pape, Warszawa 1998, mps, nlb, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

33 SGKP, t. 11, s. 834.

34 Ewidencja założenia dworskiego dworsko – parkowego w Szczecnie, woj. kieleckie, oprac. A. Adamczyk, S. Olecki, D. Pape, Warszawa 1998, mps w archiwum Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwator Zabytków w Kielcach.

35 Niewiele nam wiadomo o tej osobie, zob. Archiwum Państwowe w Lesznie, Sąd Obwodowy w Lesznie, *Rittmeister Blumenthal Feliks - Lissa [Leszno] (1873-1886)*, sygn. 34/83/0/-/405.

W konsekwencji będzie musiała opuścić majątek wraz z córką Marią, wówczas żoną Michała Romiszowskiego herbu Jelita³⁶.

W 1899 roku zakupił dobra Szczecno Stanisław Skarbiński *inżynier górnictwa, mechanik, dyrektor kopalni*. Dzięki niemu rozpoczął się proces naprawczy ekonomiczny majątku, ze szczególnym uwzględnieniem Huty Wojciechów³⁷. W tym celu powołał do życia Kieleckie Towarzystwo Asekuracyjne Wytrobów Żelaznych, które przejęło wszystkie sprawy związane uporządkowaniem spraw majątku ziemskiego³⁸.

Ponownie zainteresowano się skarjami podziemnymi znajdującymi się koło Szczecna i Borkowa. Lasy szczeceńskie dawały możliwość produkcji sporej ilości węgla drzewnego i towarów tartacznych. Zreorganizowano na nowo dobra ziemskie i folwarki, a nawet w celu intensyfikacji procesu produkcji założono w Trzemośnie, gdzie spodziewano się rudy i drewna – telegraf i linię telefoniczną³⁹.

W 1904 r. w majątku Szczecno funkcjonował „Szczecnowski Wielki Piec” oraz zakład bednarski, mający filie w Wolicy koło Chęciny (w beczkach sprzedawano cement i wapno), był także dobrze prosperujący tartak. Właścicielem zakładów w Borkowie i Wojciechowie był Jakub Spiro⁴⁰.

W roku 1909 majątek zakupili Karol i Matylda Mauve pochodzący z Sosnowca⁴¹. Zamieszkali w Szczecnie i prowadzili dotychczasową działalność przemysłową. W 1922 r. wraz z synami Ottonem i Alfredem opracowali statut spółki akcyjnej, który został zatwierdzony w 1922 r. W 1927 r. zdecydowali się jednak wejść do spółki z Hugo Mühsam'em (1856-1930) prowadzącym fabrykę żelaza we Włocławku. Utworzono spółkę pod nazwą *Dom Rolniczy, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza H. Mühsam Spółka Akcyjna*. Formalnie spółka zaczęła działać 28 IV 1922 r. Uchwałą Zarządu z 31 XII 1927 r. uruchomiono oddział spółki w Warszawie, a w 1928 r. we Lwowie⁴².

Karol i Matylda Mauve wraz z braćmi i siostrami byli posiadaczami Szczecna do 1941 r., kiedy to ostatni przedstawiciel rodziny opuścił majątek. W czasie II wojny światowej firmę przejęli Niemcy, a jej właścicielem był inżynier Gustav Odlozinski.

36 W 1907 r. córka w miejscu wypadku zostawiła na pomniku z żeliwnym krzyżem napis „*Ten pomnik postawiony na pamiątkę śmiertelnego wypadku śp. Sabina Nowosielskiego właściciela dóbr Szczecno 1852, odnowiła córka Maria z Nowosielskich hr. Romiszowska 1907*”.

37 D. Starościk, *Inżynierowie z rodziny Skarbińskich*, „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*”, 2012, R. 57, nr 2, s. 147-179; A. Skarbak-Skimborowicz, hasło: *Stanisław Skarbiński, inżynier górnictwa, mechanik, dyrektor kopalni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, Kraków 1997, s. 31-33.

38 *Księga adresowa Królestwa Polskiego na rok 1904*, R. 5, Warszawa 1905, s. 39.

39 AP w Kielcach, Rząd Gubernialny Kielecki, *O razrěšenii Kěleckomu Akcionernomu Obščestvu provesti telegrafnuju i telefonnuju liniju ot iměnija Ščecno do fol'varka Trzemošna* (1903-1904), sygn. 21/31/0/-/5928.

40 *Księga adresowa Królestwa Polskiego na rok 1904*, R. 5, Warszawa 1905, s. 39.

41 Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Kielecki, *Dělo o prinjattii v russkoe poddanstvo inostranca Stanislava Pekoševskago i Karla Mauve* (1909), sygn. 21/31/0/-/12331.

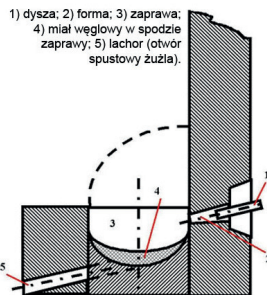
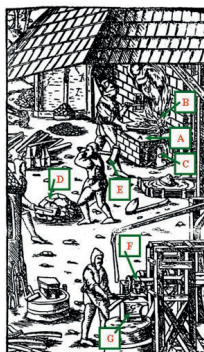
42 Za pomoc przy pisaniu tego artykułu serdecznie dziękuję Stanisławowi Kowalczykowi, wykładowcy z Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Kielcach.

Po wojnie majątek przejęły władze PRL, a jego grunty rozparcelowano, w pałacu umiejscowiono szkołę podstawową, a zabudowania gospodarcze i grunty wraz z parkiem były użytkowane przez Spółdzielnię Produkcyjną *Jedność*.

Obecnie nikt pozostałości zespołu dworskiego znajdują się w pobliżu koryta wyschniętego strumienia, z którymi łączy niewielka aleja. Nie prowadzono tu badań archeologicznych i architektonicznych.

Dymarki niskie.

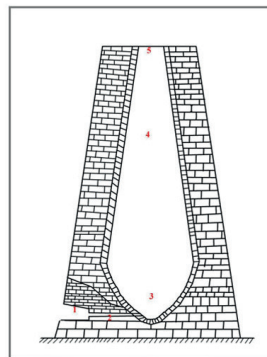
Od IX do XIX wieku funkcjonowały w polskim hutnictwie także piece stałe. Początkowo były to tzw. dymarki niskie „katalońskie”. W regionie śląskim, w wiekach XII, XIII i następnych, na bazie bardzo płytko położonych rud darniowych dominowało rudnictwo głównie wędrownie (leśne), rozwijające się od 2. połowy XIV wieku w stałe kuźnie warsztatowe i nadrzeczne (tzw. nowe kuźnictwo). Źródło: ryc. piece.wip.pcz.pl

A) trzon; B) wsad; C) odpływ żużla; D) łupki żelaza; E) młotek drewniany; F) młot żelazny; G) kowadło.

Dymarki wysokie

Od XIII wieku rozpowszechniły się nowoczesne piece do wytopu ciekłej surówki, tzw. dymarki wysokie zwane też „włoskie vel bergamskie” Elementy pieca: 1 - forma, 2 - dysza, 3 - zaprawa (namiastka garu), 4 - szyb, 5 - czeluść (otwór zasypowy). Między rokiem 1610-1620 zbudowano takie dwa piece w Pankach. Zakłady te umocniły pozycję „okręgu częstochowskiego” i w latach 1620–1635 był to największy okręg produkcyjny w Polsce. Źródło: ryc. Zientara (1952), Bakalarczyk (2012).

Niniejsza niewielka książeczka powstała z inicjatywy Burmistrza Miasta i Gminy Daleszyce Dariusza Meresińskiego i Rady Miejskiej w Daleszycach. Jest jedną z 18 niewielkich pozycji prezentujących pierwsze kroki w dziele stworzenia pełniejszej opowieści o dziedzictwie narodowym na terenie miejscowości wchodzących w skład gminy Daleszyce.

 Dariusz Kalina
www.dariuszkalina.net

Dariusz Kalina, historyk, publicysta, badacz i popularyzator dziedzictwa narodowego z terenu dawnego województwa sandomierskiego. W latach 2001-2013 pracownik Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Kielcach na stanowisku specjalista ds. kwerend źródłowych, a ostatnio pełnił obowiązki dyrektora Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Kielcach. Od wielu lat jest inspiratorem i organizatorem konferencji i o charakterze kulturalnym, naukowym i popularno-naukowym dotyczących budownictwa rezydencjonalno-obronnego, zmagają związanych z urbanistyką oraz roziedleniem rycerstwa. Oto niektóre publikacje, w których znajdziemy jego artykuły: *Późnośredniowieczne zamki królewskie na terenie dawnego województwa sandomierskiego*, red. L. Kajzer, Kielce 2005; *Dzieje Chęcin, Chęciny* 2007, Fundacje kancelarza Krzysztofa Szydłowskiego, red. W. Iwańczak, D. Kalina, R. Kubicki, M. Wardzyński, Lisów 2012; *Busko i jego Zdrój* red. D. Kalina, W. Legawiec, Busko 2014; *Na włoszczowskich grodach historii. Materiały z sesji naukowych odbytych w Gruszczyńcu, Ludyni, Olesznie, Włoszczowie poświęconych dziejom powiatu włoszczowskiego*, red. D. Kalina, Kielce-Włoszczowa 2012; *Parafia Krasocin na przestrzeni dziejów* red. D. Kalina, A. Malicki, Krasocin 2016; *Dziedzictwo kulturowe na terenie Gminy Chmielnik, Chmielnik* 2016; *Busko-Zdrój, Dzieje miasta w XIX-XX w., Budko-Zdrój* 2017; *Gmina Rytwiany. Dziedzictwo kulturowe, Rytwiany* 2017; *Miasto i Gmina Wiślica, Wiślica* 2018; *Z dziejów Włoszczowy i okolic*, red. I. Boratyn, M. Staniaszek, Włoszczowa 2020; *Parafia pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Tumlinie, Włoszczowa* 2021.

